

*A / реєр
2/61*

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОЛОДЧИН ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.126.1. (477)

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2018

B 0 1 0 1 9 3 4 5

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Туманянц Ануш Робертівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри
кримінального процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Яновська Олександра Григорівна,
Верховний Суд, суддя;

кандидат юридичних наук, доцент
Луцик Василь Васильович,
Львівський державний університет внутрішніх
справ, завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Інв. № 24204A

Захист відбудеться «13» листопада 2018 р. о «14» годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному
юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024,
м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024,
м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано «9» листопада 2018 р.

**В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

М.П. Кучерявенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Будучи фундаментальним правом людини, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і в передбачених законом випадках, для досягнення легітимної мети та з урахуванням принципу пропорційності може бути обмежено під час кримінального провадження. Проте, таке обмеження, в тому числі шляхом застосування тримання під вартою як запобіжного заходу може застосовуватися лише у випадках, коли іншими запобіжними заходами вирішити завдання кримінального провадження неможливо. Разом з тим, як свідчить офіційна статистика, при здійсненні кримінального провадження досить поширеним у застосуванні є саме запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (у 2017 р. було подано до суду 22473 клопотання, відмовлено у задоволенні – 4556; за перше півріччя 2018р.: подано – 10567 клопотань, відмовлено - 2456), незважаючи на істотні зміни його нормативного регулювання з прийняттям КПК України 2012р. (далі – КПК), впровадженням альтернативних запобіжних заходів, а також імплементацією європейського стандарту визнання його виняткового характеру, про що прямо зазначено в ч. 1 ст. 183 КПК. Наведене дає можливість констатувати наявність проблеми визначення розумного балансу між гарантованими Основним Законом правами і свободами та допустимим ступенем їх обмеження задля вирішення завдань кримінального провадження.

Ця проблема обумовлюється низкою чинників, серед яких, окрім недоліків правового регулювання, неправильне розуміння правозастосовниками чинного законодавства, неврахування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд), у тому числі щодо України, залишення формального підходу до вирішення питання застосування тримання під вартою тощо. Зазначене актуалізує наукове опрацювання проблематики застосування тримання під вартою у кримінальному процесі та зумовлює потребу у розробці шляхів подолання існуючих недоліків.

Зважаючи на істотне обмеження права на свободу та особисту недоторканність, тримання під вартою як запобіжний захід в усі часи привертало увагу фахівців. Свідченням цьому є розробка вказаного інституту в роботах видатних правників дорядянської доби (С. І. Вікторського, М. В. Духовського, О. Ф. Кістяківського, В. Д. Кузьміна-Караваєва, С. В. Познишева, В. П. Случевського, І. Я. Фойницького та ін.), радянського періоду (В. А. Давидова, З. Ф. Ковриги, В. М. Коркунова, І. Л. Петрухіна, М. С. Строговича та ін.), сучасного періоду розвитку кримінальної процесуальної науки в Україні (К. Д. Волкова, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевого, А. Л. Даля, В. А. Завтура,

М. І. Зеленської, О. М. Коріняк, О. П. Кучинської, В. В. Луцика,
 В. І. Мариніва, О. І. Марочкіна, Н. В. Марушак, Ю. Д. Москалюк,
 О. Ю. Татарова, О. І. Тищенко, В. М. Трофименка, А. Р. Туманянц,
 В. І. Фаринника, В. І. Чернобука, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило,
 Л. Д. Удалової, О. Г. Яновської та ін.).

І все ж, незважаючи на широку наукову бібліографію з окресленого питання, багато проблем як теоретичного, так і суто прикладного характеру на сьогодні залишаються невирішеними (про що, зокрема, свідчать результати проведеного нами аналізу судової практики). Більше того, основний масив комплексних досліджень інституту тримання під вартою припадає саме на період дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі – КПК 1960 р.), тоді як новітнє кримінальне процесуальне законодавство не лише кардинально змінило окремі підходи стосовно застосування цього запобіжного заходу, а й запровадило принципово нову парадигму забезпечення права на свободу й особисту недоторканість. Зазначене зумовило вибір теми дисертації та визначило основні напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 25.12.2015р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики інституту тримання під вартою, встановлення особливостей його реалізації на стадії досудового розслідування та під час судового провадження, виявлення недоліків нормативної регламентації та практичного застосування вказаного запобіжного заходу, вироблення науково обґрунтованих підходів щодо можливих способів їх подолання.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних завдань:

- охарактеризувати розвиток і сучасний стан наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід,
- прослідкувати генезис кримінального процесуального інституту тримання під вартою;
- установити напрями вдосконалення нормативної регламентації та застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, враховуючи

міжнародні стандарти, зарубіжний досвід, вітчизняні законодавчі тенденції;

– з'ясувати проблеми організаційного забезпечення застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування, що пов'язані з дотриманням прав людини;

– виявити проблеми нормативної регламентації та практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування;

– виокремити проблемні питання обрання, продовження, зміни, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії підготовчого провадження;

– з'ясувати специфіку обрання, продовження, зміни, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в суді першої та апеляційній інстанції;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню правового регулювання та практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Об'єктом дослідження виступають кримінальні процесуальні відносини, що виникають при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Предметом дослідження є тримання під вартою як запобіжний захід.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і виконання поставлених завдань використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються у правовій науці.

Звернення до діалектичного методу забезпечило вивчення інституту тримання під вартою з позиції цілісності явища і взаємопов'язаності окремих його елементів. Статистичний метод дозволив узагальнити матеріали правозастосовної практики з метою встановлення ефективності цього запобіжного заходу. Звернення до методу соціологічних досліджень (у такій його формі як анкетування) дало можливість отримати зріз свідомості професійних учасників кримінального процесу, які беруть безпосередню участь у прийнятті рішення про застосування досліджуваного запобіжного заходу. З метою виявлення позицій фахівців у галузі кримінального процесуального права щодо вироблених дисертантом пропозицій використовувався метод експертних оцінок. Герменевтичний метод був у нагоді для з'ясування правового змісту норм КПК та виявлення дефектів нормативного регулювання. Метод узагальнення сприяв можливості сформулювати науково обґрунтовані висновки та надати рекомендації прикладного характеру. Указані методи використовувались комплексно, що сприяло забезпеченню об'єктивності та всебічності проведеного дослідження.

Нормативно-правову та інформаційну базу дисертації склали: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти й документи рекомендаційного характеру, КПК та інші закони України (далі – ЗУ), підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), ЄСПЛ, постанови Пленуму ВСУ й інформаційні листи ВССУ; законодавство зарубіжних держав; КПК України 1960 р.

Теоретичну основу роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних правників з історії права, теорії права, кримінального права та процесу та інших галузей юридичної науки.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали рішення ЄСПЛ, КСУ, Верховного Суду України (далі – ВСУ), Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), результати проведеного узагальнення практики, в межах якого опрацьовано понад 300 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також матеріали понад 100 кримінальних проваджень. Відповідно до цілей дослідження було проведено анкетування, в межах якого опитано 100 слідчих Національної поліції та прокуратури і 100 прокурорів прокуратур різного рівня, які здійснюють керівництво досудовим розслідуванням.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є однією із перших в українській кримінальній процесуальній науці кваліфікаційною науковою працею, присвяченою комплексній розробці проблем нормативної регламентації та практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, що здійснено з урахуванням новелізації кримінального процесуального законодавства України. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі.

Уперше:

– з’ясовано причини недотримання в Україні порядку тримання під вартою в контексті забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканість, які, зважаючи на їх специфіку, поділено на наступні блоки: а) недосконалість нормативної регламентації інституту тримання під вартою; б) помилки та порушення, що допускаються в правореалізаційній практиці; в) недостатнє врахування практики ЄСПЛ, зокрема, в частині змістового наповнення загальних міжнародних стандартів;

– обґрунтовано шляхи вдосконалення організаційного забезпечення процедури застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування задля вирішення таких проблем, як: а) брак часу при підготовці матеріалів для їх розгляду слідчим суддею; б) існування ризику переховування особи після

повідомлення про підозру і до моменту обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; в) законодавча невизначеність щодо участі слідчого під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу;

– з'ясовано специфіку застосування застави як альтернативи триманню під вартою, унаслідок чого: а) констатовано доволі розповсюджений характер порушення, що полягає у відсутності в ухвалах про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою інформації про розгляд і вирішення судом питання про розмір застави, як того вимагає ч. 3 ст. 183 КПК, та запропоновано шлях подолання цієї проблеми; б) аргументовано, що кримінальна процесуальна кваліфікація вчиненого діяння як такого, що підпадає під дію ч. 5 ст. 176 КПК, виключає можливість прийняття судом рішення про визначення застави в порядку ч. 3 ст. 183 КПК; в) продемонстровано, що, доповнюючи ст. 176 КПК частиною 5, законодавець не забезпечив системного підходу до внесення коректив у текст кримінального процесуального закону, чим створив колізію між нормами, яка в ряді випадків взагалі виключає можливість застосування будь-якого запобіжного заходу;

– аргументовано доцільність надання учасникам кримінального провадження права ставити питання про перегляд законності і обґрунтованості рішення про обрання запобіжного заходу не лише з перспективою його заміни іншим запобіжним заходом, але й з можливістю його скасування (відповідні зміни запропоновано до статей 200 і 201 КПК);

– розроблено алгоритм, що включає використання комбінації загальних засад та позицій КСУ, яким мають керуватися апеляційні суди для мотивування ухвал про відкриття проваджень за апеляційними скаргами на ухвали слідчих суддів про зміну запобіжного заходу (в порядку статей 200, 201 КПК) на домашній арешт або тримання під вартою (на сьогодні таке оскарження не передбачено через законодавчу прогалину).

Удосконалено:

– підходи щодо шляхів можливої екстраполяції позитивного досвіду іноземних держав в частині нормативної регламентації і практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за такими напрямками: а) використання можливостей відеоконференції при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням тримання під вартою; б) інформування родичів підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовано тримання під вартою; в) піклування за особами, які перебувають на утриманні підозрюваного, обвинуваченого, взятого під варту, а також забезпечення схоронності його майна; г) запровадження

механізму пробаційних доповідей при вирішенні питання про запобіжний захід;

- наукову концепцію щодо виокремлення ключових міжнародних стандартів, дотримання яких має бути забезпечено у процедурах, пов'язаних із застосуванням тримання під вартою як запобіжного заходу, шляхом включення до вказаного переліку таких принципових вимог: а) застосування тримання під вартою як виняткового запобіжного заходу; б) судовий контроль за законністю взяття та тримання під вартою; в) тримання під вартою протягом строку, що обумовлений потребами кримінального провадження; г) забезпечення заарештованій та затриманій особі доступу до правової допомоги;

- пропозиції дослідників щодо можливих напрямів та способів корегування нормативної регламентації процедури тримання під вартою на стадії підготовчого провадження в контексті: а) специфіки продовження строку тримання під вартою; б) прийняття рішення про повернення обвинувального акта прокурору; в) завчасності звернення із клопотанням; г) визначення кола обов'язкових учасників судового розгляду; д) вирішення питання про тримання під вартою в «міжстадійний» період та при передачі кримінального провадження до іншого суду за підсудністю.

Набули подальшого розвитку:

- підхід щодо поділу етапів (з використанням темпорально-сутнісного критерію) розвитку наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід на чітко визначені періоди: дорадянський (дореволюційний), радянський, пострадянський та сучасний;

- пропозиція стосовно доцільності встановлення нормативної вимоги щодо відображення розміру застави в клопотанні слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

- аргументація на підтримку точки зору щодо необхідності доповнення ст. 309 КПК положенням про можливість апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про зміну запобіжного заходу чи його скасування;

- наукова позиція щодо невідповідності засадам диспозитивності й змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, а, відтак необхідності зміни існуючої наразі практики, яка передбачає, що при ухваленні обвинувального вироку суд першої інстанції у цьому ж документі за власною ініціативою без обговорення зі сторонами вирішує питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

На підставі проведеного дослідження сформульовано ряд пропозицій по внесенню змін і доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки та пропозиції, які мають як теоретичне, так і практичне значення, можуть бути використані: а) у науково-дослідницьких цілях – для подальшого опрацювання проблематики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; б) у нормотворчій діяльності – при удосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства України; в) у правозастосовній діяльності – для надання практичної допомоги слідчим, прокурорам, слідчим суддям і суддям у застосуванні закону; г) у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія та практика застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Судовий контроль під час досудового розслідування у кримінальному провадженні».

Апробація результатів дисертації. Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорена на засіданні кафедри, схвалена нею і рекомендована до захисту. Основні положення й висновки дисертації доповідалися автором і були предметом обговорення на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Запоріжжя, 17–18 березня 2017р.); «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 1-2 грудня 2017 р.); «Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни» (м. Київ, 22 грудня 2017 р.); IX Всеукраїнської конференції студентів і аспірантів (м. Харків, 16 трав. 2018р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлена предметом, метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів і 5 пунктів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 256 сторінок, із яких основний текст 199 сторінок, список використаних джерел (373 найменування) – 50 сторінок, додатки - 7 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічне й теоретичне підґрунтя, формулюється наукова новизна роботи, з'ясовується практичне значення одержаних висновків, указується ступінь їх апробації.

Розділ 1. «Теоретико-правові основи тримання під вартою як запобіжного заходу» складається із 3-х підрозділів.

• *Підрозділ 1.1. «Розвиток і сучасний стан наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід»* присвячений характеристиці наукових поглядів, які відображують доктринальну розробленість предмету дослідження на різних етапах розвитку кримінальної процесуальної науки. З метою визначення сегментів предмету дослідження, що наразі залишаються актуальними для наукового опрацювання, здійснено комплексний огляд розвитку та сучасного стану наукового знання про кримінальний процесуальний інститут тримання під вартою, за підсумками якого констатовано, що за темпорально-сутнісним критерієм розвиток вчення про тримання під вартою умовно можна поділити на періоди, а саме: дореволюційний (дорадянський), радянський, пострадянський та сучасний, кожному з яких притаманний власний вектор наукового пошуку в питаннях тримання під вартою. У роботі надається детальна характеристика кожного періоду з виділенням його ключових особливостей.

У *підрозділі 1.2. «Генезис кримінального процесуального інституту тримання під вартою»* прослідковано еволюцію розвитку інституту тримання під вартою на теренах України від зародження вказаного правового явища за часів Київської Русі і до сучасності. Встановлено, що інквізиційні основи кримінального судочинства початку XV – середини XIX століть обумовили звуження гарантій прав осіб, до яких обирався цей запобіжний захід, поряд з одночасним розширенням практики його застосування. З подальшим поступовим упровадженням демократичних засад у кримінальний процес здійснювалася суттєва трансформація інституту тримання під вартою в напрямі забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканість.

Підрозділ 1.3. «Напрями удосконалення нормативної регламентації та застосування тримання під вартою як запобіжного заходу» включає 3 пункти.

У *пункті 1.3.1. «Міжнародні стандарти»* виокремлено ключові міжнародні стандарти, дотримання яких має бути забезпечено у процедурах, пов'язаних із застосуванням тримання під вартою як запобіжного заходу. У цьому аспекті з'ясовано причини недотримання в Україні порядку тримання під вартою в контексті забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканість, які, зважаючи на їх специфіку, поділено на наступні блоки: а) недосконалість нормативної регламентації інституту тримання під вартою; б) помилки та порушення, що допускаються в правореалізаційній практиці; в) недостатнє врахування практики ЄСПЛ, зокрема, в частині змістового наповнення загальних міжнародних стандартів.

Пункт 1.3.2. «Іноземний досвід» досліджуються кримінальні процесуальні закони іноземних держав (Грузії, Азербайджанської, Естонської, Литовської, Чеської, Французької Республік, Республік Вірменії, Казахстан, Молдова, Туркменістан, Російської Федерації, Федеративної Республіки Німеччина та ін.) крізь призму європейських стандартів та з урахуванням особливостей правової системи нашої держави, що надало можливість сформулювати низку висновків та пропозицій по удосконаленню кримінального процесуального законодавства України у напрямках: а) використання можливостей відеоконференції при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням тримання під вартою; б) інформування родичів підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого застосовано тримання під вартою; в) піклування за особами, які перебувають на утриманні підозрюваного, обвинуваченого, взятого під варту, а також щодо забезпечення схоронності його майна; г) запровадження механізму пробаційних доповідей при вирішенні питання про запобіжний захід.

У пункті 1.3.3. «Законодавчі тенденції в Україні» аналізуються законодавчі ініціативи останніх років, що надало можливість не лише окреслити коло проблемних питань, а й загалом оцінити тенденції можливого розвитку інституту тримання під вартою та їх відповідність міжнародним стандартам. Автором проаналізовано такі потенційно можливі напрями корекції нормативного регулювання тримання під вартою, як: а) законодавче розширення переліку безальтернативного застосування тримання під вартою у провадженнях щодо окремих категорій кримінальних правопорушень; б) встановлення можливості обрання тримання під вартою щодо підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, без додаткових вимог щодо обґрунтування застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, які на сьогодні встановлені п. 1 ч. 2 ст. 183 КПК; в) розширення переліку випадків, у яких допускається тримання під вартою без визначення застави, або цілковита заборона встановлення застави як альтернативи тримання під вартою по окремих категоріям кримінальних правопорушень; г) доповнення ст. 309 КПК положенням про можливість оскарження ухвали слідчого судді чи суду про зміну запобіжного заходу чи його скасування.

Розділ 2 «Проблеми застосування тримання під вартою на стадії досудового розслідування» складається із 2-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Питання організаційного забезпечення застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування» викладено результати наукового

дослідження проблемних питань, що виникають при правозастосуванні та зумовлені недоліками законодавчої регламентації процесу підготовки до обрання запобіжного заходу, суб'єктного складу, задіяного у процедурі обрання запобіжного заходу, та інших організаційних аспектів.

Констатовано, що характерною рисою підготовчого етапу діяльності з вирішення питання про обрання запобіжного засобу у вигляді тримання під вартою є здійснення процесуальних заходів, прийняття відповідних рішень та складання документів в умовах максимальних часових обмежень, зокрема, якщо особа затримана в порядку ст. 208 КПК (з чим погодились 75 % опитаних прокурорів та 100 % опитаних слідчих). У цьому ключі розглянуто можливі шляхи вирішення цієї проблеми та запропоноване власне бачення виходу із ситуації.

Виявлено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить механізмів запобігання ризику переховування особи після повідомлення їй про підозру і до моменту обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Водночас офіційне повідомлення про підозру доволі часто спрацьовує як каталізатор у здійсненні спроб уникнути покарання, зокрема шляхом переховування від слідства. У зв'язку з цим запропоновано підхід, який, з одного боку, забезпечить досягнення інтересів суспільства у протидії злочинності та гарантування невідворотності покарання, а з іншого – дасть можливість подолати незаконну практику, так званих, «прихованих» затримань (факт існування яких підтвердили більше 25 % опитаних прокурорів і слідчих).

Автором наводяться додаткові аргументи, що в окремих випадках більша ефективність у вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою забезпечується участю в судовому засіданні не лише прокурора, а й слідчого, який здійснює досудове розслідування (серед опитаних з такою позицією погодились 58 % прокурорів та 90 % слідчих). Обґрунтовано пропозиції щодо законодавчого закріплення вказаної практики правозастосування, яка викликана об'єктивною необхідністю.

Підрозділ 2.2. «Проблеми нормативної регламентації та практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування» містить 2 пункти.

У пункті 2.2.1. «Проблемні питання обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» значну увагу приділено питанням визначення застави, як альтернативи тримання під вартою, зважаючи на принципову новизну наведеного законодавчого підходу. У цьому аспекті розглянуто: а) проблематику визначення розміру застави як альтернативи тримання під вартою у клопотанні слідчого, прокурора; б) правозастосовну практику щодо виправлення помилок слідчих суддів яка

полягає у невизначені застави, як альтернативи триманню під вартою; в) питання визначення/невизначення застави як альтернативи триманню під вартою у випадках, передбачених ч. 5 ст. 176 КПК; г) співвідношення вимог ч. 5 ст. 176 КПК і ч. 2 ст. 183 КПК. Запропоновано науково-обґрунтовані шляхи подолання виявлених проблем.

У пункті 2.2.2. «Проблемні питання перегляду рішення щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» встановлено, що у зв'язку із недосконалістю нормативних конструкцій статей 200 і 201 КПК на сьогодні сторони кримінального провадження позбавлені можливості звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Аргументовано, що у демократичній державі така ситуація є неприпустимою і учасники кримінального провадження повинні мати можливість ставити питання про перегляд законності і обґрунтованості рішення про обрання запобіжного заходу не лише з перспективою його заміни іншим запобіжним заходом, але й з можливістю отримати судовий розгляд обставин, що взагалі спростовують необхідність будь-яких правообмежень.

Узагальнено судову практику, яка, переборюючи прогалини нормативного регулювання, йде шляхом виправлення помилок, допущених при обранні запобіжного заходу, через застосування інституту зміни запобіжного заходу в порядку, передбаченому статтями 200, 201 КПК. Наведено аргументи помилковості такого підходу.

Наголошено, що наразі ч. 1 ст. 309 КПК надає можливість оскаржити в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про застосування або відмову у застосуванні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою, але при цьому позбавляє можливості оскаржити ухвалу слідчого судді про зміну запобіжного заходу в порядку статей 200, 201 КПК, навіть якщо результатом такої зміни стало застосування до особи запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою. Запропоновано алгоритм, побудований на правових позиціях КСУ, з урахуванням загальних засад кримінального провадження, яким мають керуватися апеляційні суди у вказаному питанні до моменту внесення відповідних коректив у текст ч. 1 ст. 309 КПК.

Розділ 3 «Особливості застосування тримання під вартою у судових стадіях кримінального провадження» складається із 2-х підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Проблемні питання обрання, продовження, зміни, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії підготовчого провадження» автором виявлені проблеми застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії

підготовчого провадження, а саме: а) суперечність судової практики у питанні продовження строку тримання під вартою на стадії підготовчого провадження; б) нормативну неврегульованість порядку вирішення питання про запобіжний захід у випадку прийняття судом рішення про повернення обвинувального акта прокурору; в) невизначеність у питанні завчасності звернення із клопотанням про застосування тримання під вартою; г) різні підходи щодо забезпечення участі сторони захисту у розгляді питання про продовження строку тримання під вартою; д) неврегульованість застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у період із закінчення досудового розслідування до проведення підготовчого судового засідання; е) нерегламентованість порядку вирішення питання про запобіжний захід при передачі провадження до іншого суду. Запропоновано авторські підходи щодо шляхів вирішення перелічених проблем.

У підрозділі 3.2. *«Специфіка обрання, продовження, зміни, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому провадженні у першій та апеляційній інстанціях»* проведено комплексний аналіз питання продовження строку тримання під вартою під час судового розгляду, результати якого подані у формі висновків у трьох площинах: *de jure, de facto* і *de lege ferenda*.

Проаналізовано та надано оцінку існуючій наразі судовій практиці, яка передбачає, що при ухваленні обвинувального вироку суд першої інстанції за власною ініціативою без обговорення зі сторонами вирішує питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або про його продовження із формулюванням «до набрання вироком законної сили». Розглянуто позиції науковців у цьому питанні та висловлено власне бачення стосовно потреби корекції зазначених правозастосовних реалій.

Досліджено окремі питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою під час апеляційного перегляду, зокрема проблематику продовження строку тримання під вартою при підготовці до апеляційного перегляду, а також зв'язок між змістом апеляційної скарги прокурора та його можливістю ініціювати питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії апеляційного перегляду.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в кримінальному провадженні, виявлення проблем

нормативної - регламентації та практичного застосування - цього запобіжного заходу, вироблення науково обгрунтованих підходів щодо можливих способів їх подолання. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. За темпорально-сутнісним критерієм розвиток наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід умовно можна поділити на періоди, а саме: дореволюційний, радянський, пострадянський та сучасний. Кожен період характеризується специфікою вектору наукових досліджень щодо цього запобіжного заходу, що є наслідком впливу політичного режиму держави на систему кримінального процесуального законодавства, ставлення держави до права кожного на свободу та особисту недоторканність і забезпечення його реалізації під час кримінального судочинства.

2. Аналіз кримінального процесуального законодавства іноземних держав крізь призму європейських стандартів та з урахуванням особливостей правової системи нашої держави надає можливість сформулювати такі законодавчі пропозиції:

а) закріпити за прокурором обов'язок у разі задоволення клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою негайно повідомляти близьких родичів підозрюваного, обвинуваченого (або інших визначених ним осіб) про факт обрання тримання під вартою та місце утримання останнього;

б) покласти на сторону обвинувачення, у разі задоволення клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обов'язок вирішувати питання про піклування за особами, які перебувають на утриманні підозрюваного, обвинуваченого, взятого під варту, а також щодо забезпечення схоронності його майна;

в) запровадити механізм використання пробачійних доповідей при вирішенні питання про зміну запобіжного заходу.

3. Критичне осмислення результатів законопроектної роботи останніх років надає можливість констатувати наступне: а) одним із потенційно можливих (але хибних, на нашу думку) напрямів реформування кримінального процесуального законодавства наразі є законодавче розширення переліку безальтернативного застосування тримання під вартою у провадженнях щодо окремих категорій кримінальних правопорушень; б) досить сумнівними є законодавчі пропозиції стосовно встановлення можливості обрання тримання під вартою щодо підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, без додаткових вимог щодо обгрунтування застосування запобіжного заходу у вигляді тримання

під вартою, які на сьогодні встановлені п. 1 ч. 2 ст. 183 КПК; в) яскраво вираженою, але водночас суперечливою, є законотворча тенденція, що полягає у спробах внесення змін до ч. 4 ст. 183 КПК (пропозиції з цього питання варіюють від обґрунтування потреби розширення переліку випадків, у яких допускається тримання під вартою без визначення застави, до аргументації необхідності цілковитої заборони встановлення застави як альтернативи триманню під вартою по окремим категоріям кримінальних правопорушень); г) як позитивну законодавчу ініціативу, спрямовану на усунення прогалин у чинному КПК, слід відмітити пропозицію щодо доповнення ст. 309 КПК положенням про можливість оскарження ухвали слідчого судді чи суду про зміну запобіжного заходу чи його скасування.

4. Організаційне забезпечення застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування доцільно вдосконалити за такими напрямками:

а) подолати проблему низької якості підготовки матеріалів для судового розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою шляхом створення в порядку ч. 1 ст. 37, ч. 2 ст. 38 КПК груп слідчих та (або) прокурорів і спрямування діяльності окремого члена (членів) групи лише на виявлення інформації і закріплення даних, які необхідні для вирішення питання про тримання під вартою;

б) запровадити механізм запобігання ризику переховування особи після повідомлення їй про підозру і до моменту обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, надавши можливість слідчому, прокурору отримати дозвіл слідчого судді на затримання підозрюваного, якщо є підстави вважати, що одержавши повідомлення про підозру, підозрюваний до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК (пропозицію підтримали більше 80% опитаних прокурорів та слідчих);

в) унормувати існуючу de facto практику участі слідчого у судовому розгляді питання про застосування запобіжного заходу.

5. Нормативне регулювання та правозастосовна практика визначення застави як альтернативи триманню під вартою, потребують оптимізації у таких аспектах:

а) необхідно встановити нормативну вимогу щодо відображення розміру застави (або обґрунтування необхідності не визначати розмір застави, якщо слідчий, прокурор дійдуть відповідного переконання) в клопотанні слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (пропозицію підтримали більше 25% опитаних прокурорів та слідчих);

б) доцільно внести законодавчі корективи до ст. 196- КПК, зобов'язавши суд відображувати інформацію щодо застави у тексті ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (зважаючи на масовий характер порушення, що полягає у відсутності в ухвалах про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою інформації про розгляд і вирішення судом питання про розмір застави, як того вимагає ч. 3 ст. 183 КПК);

в) звернення уваги суддів на те, що кримінальна процесуальна кваліфікація випадку як такого, що підпадає під дію ч. 5 ст. 176 КПК, виключає можливість прийняття судом рішення про визначення застави в порядку ч. 3 ст. 183 КПК;

г) у разі подальшого збереження підходу, що відображений у ч. 5 ст. 176 КПК, потрібно здійснити нормативну корекцію вказаної норми, виклавши її в такій редакції: «5. Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України, за умови, що відповідно до ч. 2 ст. 183 цього Кодексу може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою».

6. Потребує нормативних коректив редакція ч. 1 ст. 309 КПК, яка надає можливість оскаржити в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою, але при цьому позбавляє можливості оскаржити ухвалу про зміну запобіжного заходу в порядку ст. ст. 200, 201 КПК, навіть якщо результатом такої зміни стало застосування до особи запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою. До усунення описаної законодавчої прогалини практика апеляційних судів має йти шляхом прийняття до розгляду скарг на ухвали про зміну запобіжних заходів на домашній арешт або тримання під вартою, мотивуючи таке рішення із застосуванням комбінації ч. 6 ст. 9 КПК (яка дозволяє подолання законодавчих прогалин через застосування загальних засад кримінального провадження), ст. 8 КПК (яка зобов'язує керуватися засадою верховенства права) та Рішення КСУ від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 (яке інтерпретує верховенство права через ідеї соціальної справедливості та рівності).

7. Нормативне регулювання та правозастосовна практика вирішення питання про тримання під вартою на стадії підготовчого провадження можуть бути удосконалені за такими напрямками:

а) доцільно додатково нормативно регламентувати або принаймні деталізувати на рівні інтерпретаційного правового акту питання

продовження строку тримання під вартою на стадії підготовчого провадження із чітким визначенням позиції щодо можливості розгляду під час підготовчого провадження не лише клопотань про обрання, скасування або зміну запобіжного заходу, а й клопотань про продовження строку запобіжного заходу;

б) слід встановити на рівні кримінального процесуального закону обов'язок суду розглядати клопотання сторін кримінального провадження щодо запобіжного заходу у випадку прийняття рішення про повернення обвинувального акта або іншого підсумкового документа прокурору;

в) потрібно уточнити у ч. 1 ст. 199 КПК, що *під час досудового розслідування* сторона обвинувачення зобов'язана звертатися до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тримання під вартою не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали (виключивши таким чином можливість екстраполяції цього положення на судове провадження);

г) доцільно надати повноваження слідчому судді вирішувати питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у період із закінчення досудового розслідування до проведення підготовчого судового засідання;

д) необхідно закріпити за судом апеляційної інстанції право розглядати клопотання щодо обрання, продовження, зміни чи скасування запобіжного заходу при розгляді запитів про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого.

8. Комплексний аналіз питання продовження строку тримання під вартою під час судового розгляду надає можливість сформулювати висновки у трьох площинах:

– *de jure*: обраний вітчизняним законодавцем варіант визначення тривалості тримання обвинуваченого під вартою під час судового розгляду шляхом встановлення періодичності перегляду питання подальшого застосування цього запобіжного заходу, проте без визначення граничного строку, є цілком прийнятним у міжнародній практиці і відповідає міжнародним стандартам забезпечення права на свободу та особисту недоторканість;

– *de facto*: національні суди далеко не завжди дотримуються вимог чинного КПК в контексті обґрунтування необхідності продовження тримання обвинуваченого під вартою, допускаючи такі порушення: а) продовження строку без наведення мотивів рішення; б) вказівка на збереження ризиків без їх конкретизації; в) обґрунтування потреби продовження тримання під вартою лише тяжкістю злочину та обставинами, які характеризують обвинуваченого; г) вказівка на

існування конкретних ризиків без наведення доказів їх існування; (д) перекладання тягаря доказування на сторону захисту;

– *de lege ferenda*: доцільно доповнити ст. 331 КПК частиною 4 у такій редакції: «4. У випадку задоволення клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, заміну запобіжного заходу на тримання під вартою або продовження строку тримання обвинуваченого під вартою, суд в ухвалі зобов'язаний вказати фактичні дані, які підтверджують існування ризиків, що обумовили застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також неможливість запобігання зазначеним ризикам шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів».

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Колодчин Д.В. Сучасний стан наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6: С. 255-257.

2. Колодчин Д.В. Генезис кримінального процесуального інституту тримання під вартою. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 207-211.

3. Колодчин Д.В. Врахування іноземного досвіду при удосконаленні нормативної регламентації запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Публічне право*. 2017. №4(28). С. 143-150.

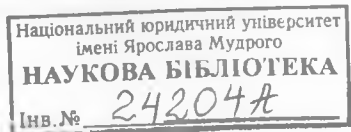
4. Колодчин Д.В. Строк тримання під вартою під час судового розгляду: законодавчі гарантії і практика правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : «Право»*. 2017. Вип. 46. С. 96-99.

5. Колодчин Д.В. Визначення застави як альтернативи триманню під вартою у випадках, передбачених ч. 5 ст. 176 КПК: за матеріалами судової практики. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 181-187.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Колодчин Д.В. Тримання під вартою як запобіжний захід: розвиток наукової думки та перспективи подальшого дослідження. *Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. (м. Запоріжжя, 17–18 березня 2017 р.)*. Запоріжжя. 2017. С. 109-111.

2. Колодчин Д.В. До питання запобігання ризику переховування особи після повідомлення про підозру і до моменту обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. (м. Дніпро, 1-2 грудня 2017 р.)*. Дніпро. 2017. С. 113-115.

3. Колодчин Д.В. Тримання під вартою як безальтернативний запобіжний захід: тимчасова необхідність чи законодавча тенденція? *Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни*: матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 22 грудня 2017 р.). Київ. 2017. С. 118-120.

4. Колодчин Д.В. До питання визначення розміру застави як альтернативи триманню під вартою в клопотанні слідчого, прокурора. *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників* : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. студентів і аспірантів (м. Харків, 16 трав. 2018 р.). Харків. 2018. С. 43-45.

АНОТАЦІЯ

Колодчин Д. В. Тримання під вартою як запобіжний захід. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018.

У дисертації досліджено доктринальні та прикладні аспекти застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Охарактеризовано розвиток і сучасний стан наукового знання про тримання під вартою як запобіжний захід, розглянуто історичний генезис цього кримінального процесуального інституту. Проаналізовано напрями можливого удосконалення нормативної регламентації та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, зокрема з урахуванням міжнародних стандартів, іноземного досвіду, законодавчих тенденцій в Україні. Виявлено недоліки правового регулювання та практики застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування, підготовчого провадження, судового розгляду у першій та апеляційній інстанціях. Запропоновано науково-обґрунтовані шляхи усунення зазначених недоліків.

Ключові слова: тримання під вартою, право на свободу та особисту недоторканість, запобіжні заходи, заходи забезпечення кримінального провадження, заходи примусу.

АННОТАЦИЯ

Колодчин Д. В. Содержание под стражей как мера пресечения. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2018.

Диссертационное исследование посвящено изучению доктринальных и прикладных проблем, связанных с нормативной регламентацией и практикой применения меры пресечения в виде содержания под стражей.

В первом разделе работы охарактеризовано развитие и современное состояние научного знания об институте содержания под стражей. Установлено, что для каждого периода присущ собственный специфический вектор научного развития. Прослежена эволюция развития института содержания под стражей на территории современной Украины от зарождения данного правового явления во времена Киевской Руси и до сегодня. Выделены и рассмотрены ключевые международные стандарты, соблюдение которых является необходимым в процедурах, связанных с применением содержания под стражей как меры пресечения. Проведен анализ уголовных процессуальных законов иностранных государств, что позволило сформулировать ряд выводов и предложений по усовершенствованию уголовного процессуального законодательства Украины по ряду направлений. Критически осмыслены результаты законодательных инициатив последних лет, что позволило не только очертить круг проблемных вопросов, но и в целом спрогнозировать и оценить направления возможного развития института содержания под стражей в Украине.

Отдельное внимание в работе уделено проблемным вопросам применения содержания под стражей на стадии досудебного расследования (Раздел 2); выявление и анализ которых осуществлены с использованием метода социологического исследования и метода экспертных оценок. В частности, исследован ряд проблем организационно-правового характера, а именно: сложности, вызванные необходимостью принятия решения в сжатые сроки; отсутствие механизмов предотвращения риска сокрытия лица после сообщения о подозрении и до момента избрания меры пресечения в виде содержания под стражей; возможность участия следователя в рассмотрении следственным судьей вопроса об избрании меры пресечения; проблемные вопросы применения залога как альтернативы содержанию под стражей; вопросы пересмотра решения о применении меры пресечения в виде содержания под стражей на стадии досудебного расследования.

В рамках третьего раздела работы исследована специфика применения меры пресечения в виде содержания под стражей в судебных

стадиях уголовного судопроизводства. В частности, рассмотрены сложности, возникающие в указанном вопросе на стадиях подготовительного производства (продление срока содержания под стражей; решение вопроса содержания под стражей при возвращении обвинительного акта прокурору; участие обвиняемого при рассмотрении вопроса о мере пресечения и др.), судебного рассмотрения в первой инстанции (длительность содержания под стражей; неизменность состава суда при решении вопроса о содержании под стражей; содержание под стражей до вступления приговора в законную силу), а также исследованы отдельные вопросы применения содержания под стражей в производстве в суде апелляционной инстанции.

Ключевые слова: содержание под стражей, право на свободу и личную неприкосновенность, меры пресечения, меры обеспечения уголовного производства, меры принуждения.

Summary

Kolodchyn D. V. Detention as a Precautionary Measure. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational Search Activity". - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2018.

The dissertation examined the doctrinal and applied aspects of normative regulation of preventive measures in the form of detention. The development and modern state of scientific knowledge about the detention as a precautionary measure were described, the historical genesis of this criminal procedural institute was considered. The directions for possible improvement of normative regulation and application of preventive measures in the form of detention, taking into account international standards, foreign experience, legislative tendencies in Ukraine in particular, were analyzed. The defects of normative regulation and practice of application of precautionary measures in the form of detention at the stage of a pre-trial investigation, preparatory proceedings, court proceedings in the first and appellate instances were revealed. Scientifically substantiated ways of elimination of these shortcomings were offered.

Keywords: detention, right to liberty and personal integrity, precautionary measures, measures to ensure criminal proceedings, coercive measures.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Карпенко М.О.

24204А - ОРК

А/реф. Х629.35

К 61

Колодчин, Д. В.

Тримання під вартою як
запобіжний захід [Текст] : автореф.
дис. ка. - 20 с. - Харків, 2018. -
00.00

24204А